

TO‘QIMACHILIK SANOATI KLASTERLARI RIVOJLANISHINING NAZARIY VA ILMIY ASOSLARI

Boltabayeva Nadirahon Alijanovna,

Farg‘ona Davlat Universiteti,

“Iqtisodiyot” (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha) fakultet magistranti,

e-mail: bnodirahon@gmail.com,

+998 99 328 77 89

ANNOTATSIYA

Maqolada, mintaqaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo‘lgan (sanoat klasteri doirasida) to‘qimachilik sanoatining innovatsion jihatlari ko‘rib chiqiladi. Biz ushbu tadqiqotni bir qator ilmiy yondashuvlarga asosladik. To‘qimachilik sanoatini milliy iqtisodiyot doirasida yaxlit ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida o‘rganishga tizimli yondashuv, iste‘molchiga maksimal darajada e‘tibor qaratgan holda tarmoq rivojlanishini ko‘rib chiqish, tarmoqning milliy va tashqi bozordagi raqobatdosh ustunliklarini baholash imkonini beruvchi marketing yondashuvi; innovatsion yondashuv ko‘rib chiqilgan.

***Kalit so‘zlar:** Iqtisodiyotini klasterlar, raqobatbardosh ustunlik, to‘qimachilik korxonalari, to‘qimachilik sanoati, hududlarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КЛАСТЕРА ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются инновационные аспекты текстильной промышленности, важной составляющей региональной экономики (в рамках промышленного кластера). Мы основывали это исследование на ряде научных подходов. Был рассмотрен системный подход к изучению текстильной промышленности как целостной социально-экономической системы в рамках национальной экономики, маркетинговый подход, позволяющий потребителю с максимальным вниманием отнестись к развитию сети, оценить конкурентные преимущества сети на национальном и зарубежных рынках; инновационный подход.

***Ключевые слова.** Кластеризация региональной экономики, конкурентные преимущества, текстильные предприятия, текстильная промышленность, государственная поддержка регионов*

THEORETICAL AND SCIENTIFIC BASIS OF DEVELOPMENT OF TEXTILE INDUSTRY CLUSTER

ABSTRACT

The article discusses the innovative aspects of the textile industry, an important component of the regional economy (within the industrial cluster). We based this research on a number of scientific approaches. A systematic approach to the study of the textile industry as an integral socio-economic system within the national economy, a marketing approach that allows the consumer to pay maximum attention to the development of the network, evaluate the competitive advantages of the network in the national and foreign markets, an innovative approach was considered.

Keywords. *Clustering of regional economy, competitive advantages, textile enterprises, textile industry, state support of regions.*

KIRISH

Jahon iqtisodiyotini tavsiflovchi globallashuv jarayonlari va xalqaro raqobatning kuchayishi klasterlarga asoslangan siyosatga o'tishdan iborat bo'lgan raqobatbardoshlikni boshqarish paradigmasini o'zgartirishning obyektiv shartiga aylandi. Globallashuv natijasida ishlab chiqarish omillari harakatchan bo'lib bormoqda, mamlakatlar o'rtasidagi raqobat kuchaymoqda, shuning uchun nafaqat innovatsiyalar va ta'lim, balki korxonalar o'rtasidagi munosabatlar ham raqobatchilardan ustunlikni rivojlantirish va saqlab qolish uchun muhimdir.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, klasterlik yondashuv butun dunyoda ham milliy, ham mintaqaviy iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligini oshirish siyosati sifatida tan olingan. Klaster yondashuvini amalga oshirish bo'yicha tadbirlar klasterlar sifatida belgilanishi mumkin va bu davlat va jamoat institutlari tomonidan korxonalarini klasterlarga birlashtirish va ular o'rtasida norasmiy munosabatlar va tarmoq hamkorligini o'rnatish maqsadida amalga oshiriladigan tashkiliy-iqtisodiy chora-tadbirlar majmuasidir.

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotidagi ko'plab rivojlangan va hukmron mamlakatlarning tajribasi raqobatbardoshlikka erishish va jahon bozorlariga chiqishga birinchi navbatda izchil islohotlar, iqtisodiyotni tarkibiy o'zgartirish va diversifikatsiya qilish, yangi yuqori texnologiyali korxonalar va tarmoqlarning jadal rivojlanishini ta'minlash, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va texnik yangilashni jadallashtirish orqali erishish mumkinligini aniq ko'rsatmoqda. mavjud imkoniyatlar.

O'zbekiston to'qimachilik sanoati milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda yetakchi rol o'ynashi va uning tarkibida muhim o'rin egallashi mumkin bo'lgan asosiy tarmoqlardan biridir. Sanoatning jozibadorligi barqaror xom ashyo bazasining

mavjudligi, paxta tolasining yuqori sifati, energiya resurslarining arzon narxlari, malakali mehnat resurslari, qo‘llab-quvvatlash va respublika hukumati tomonidan yaratilgan qulay sharoitlar bilan belgilanadi.

Adabiyot tahlili. Klaster yondashuvining “otasi” “Mamlakatlarning raqobatdosh afzalliklari” asari muallifi M.Porter hisoblanadi. Aynan shu asarida u ba’zi hududlar klasterlar tufayli boshqalarga qaraganda yaxshiroq rivojlanayotganini ta’kidladi. Shu bois klasterlar hududlar iqtisodiy siyosatining yangi elementiga aylandi. M.Porterning fikricha, klaster sinergiya asosida ishlaydi, bular o‘zaro bog‘liq bo‘lgan kompaniyalar, ixtisoslashgan yetkazib beruvchilar, xizmat ko‘rsatuvchi provayderlar, tegishli tarmoqlardagi firmalar, shuningdek, ularning faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan tashkilotlarning (masalan, universitetlar, standartlashtirish) geografik jihatdan to‘plangan guruhlar. agentliklar, shuningdek, savdo birlashmalari) raqobatlashadi, lekin ayni paytda birgalikda ishlaydi.

Biznes vakillari global maqsadga erishish — nafaqat o‘z biznesini, balki butun mintaqani rivojlantirish, o‘shish uchun zarur shart-sharoitlarni ta’minlash uchun o‘z raqobatchilari bilan hamkorlik qilish va birlashishga tayyor bo‘lishlari kerak. Sanoatning rivojlanishiga yordam beradigan geografik konsentratsiya yoki sharoitlar, iqlim, biznes vakillarining yetarli soni va ishlab chiqarishning muayyan ixtisoslashuvi ham muhim hisoblanadi. Klaster biznesni rivojlantirish uchun barcha zarur shart-sharoitlarni ta’minlashi kerak: infratuzilmani yaxshilash, ta’limni rivojlantirish, ichki va tashqi aloqalarni o‘rnatish. Klasterdagi asosiy narsa — bu Synergy, ya’ni yaxshiroq bo‘lish uchun umumiy maqsad ekanligini ta’kidlash mumkin.

To‘qimachilik korxonalarini rivojlantirishga klasterlik ilmiy yondashuvning afzalliklari ko‘plab sinergik effektlardir. I.Ansoff sinergetik effektlarni kompaniyaning qo‘shimcha foyda olish yo‘nalishlariga muvofiq tizimlashtirdi. U savdo, operatsion, investitsiya va boshqaruvning sinergik ta’sirini ajratib ko‘rsatdi. Boshqaruvning sinergiyasi yangi mahsulotlarni ishlab chiqish yoki yangi sanoatga kirish vaqtida namoyon bo‘ladi.

Shu bilan birga, ilgari to‘plangan tajriba va bilimlar korxonaga yangi raqobat muhitiga kirishda paydo bo‘ladigan yangi muammolarni hal qilishga yordam beradi. Boshqaruv malakasi raqobatdosh ustunlikning eng muhim manbaidir.

To‘qimachilik sanoatida klasterlashtirish mikro darajada, to‘qimachilik sanoatida, biznesni tashkil etish va yuritishda, xom ashyo va oraliq iste’mol materiallari (kimyoviy, shtapel tolalar, paxta, iplar, gazlamalar) importiga bog‘liqlik mavjuddir. Xom ashyo va oraliq iste’mol tovarlari narxlari tannarx zaxiralari ta’sir

qiladi va shunga mos ravishda xarajatlarni kattalashtiradi, bu esa to'qimachilik ishlab chiqarishining tannarx komponentini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

To'qimachilik ishlab chiqarishi samaradorligini oshirishga asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun ishlab chiqarishning texnologik bosqichlari sharoitida mahsulot tannarxini pasaytirish, shu jumladan, ishlab chiqarish korxonalarining mavjud ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatidan foydalanish zaxiralarni maqsadli izlash maqsadga muvofiqdir.

To'qimachilik sanoatini rivojlantirishning ilmiy asoslanishini innovatsion iqtisodiyotning eng yaxshi xususiyatlarini o'zida mujassam etgan postindustrial jamiyat belgilariga asoslangan hududiy ijtimoiy tizimlarni ijodiy rivojlantirish nazariyalariga alohida e'tibor qaratish lozim. Texnologik yutuq va mintaqaviy to'qimachilik bozorining raqobatbardosh rivojlanishi uchun asos bo'lib, Ch.Landrining ijodiy muhit yaratish nazariyasi, J.Pottsning ijodiy industriyalarni rivojlantirish nazariyasi, M.Metyuning innovatsion ijodiy madaniyatni shakllantirish nazariyasi yetakchi o'rinni egallashi kerak.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Butun jahon intellektual mulk tashkiloti tasnifiga ko'ra, intellektual mulkka asoslangan ijodiy sohalar (reklama, kolleksion, kino sanoati, musiqa va boshqalar), sahna san'ati, nashriyot, dasturiy ta'minot, radioeshittirish, tasviriy va grafika san'ati, tegishli sanoat (raqamli texnologiyalar, musiqa asboblari, nashriyot, fotografiya san'ati) va qisman mualliflik huquqi bilan himoyalangan sanoat (arxitektura, engil sanoat, mashinasozlik, moda, uy-ro'zg'or buyumlari, o'yinchoqlar) ijodkorlik tarmoqlari modellari ishlab chiqarilgan mahsulot yoki xizmat ijodkorlikning muhim qismini o'z ichiga olgan tarmoqlarni hisoblanadi.

To'qimachilik sanoatida ijodiy tarmoqlarni joriy etishning samaradorligi quyidagilar bo'lishi mumkin:

-sanoat mahsuldorligini oshirish, yangi bozorlarga chiqish va jozibadorligini oshirish;

-aholining ijtimoiy harakatchanligi darajasida investorlar uchun hamkorlikning yangi mintaqalararo shakllarini yaratish, ijodiy klasterlarni shakllantirish, ijodiy tadbirkorlikni rivojlantirishni faollashtirish, ilmiy-tadqiqot va ta'lim faoliyati intensivligini oshirish, madaniy sohadagi hamkorlikni takomillashtirish,

Sanoatda konseptual yondashuvlarning zamonaviy rivojlanishida raqobatni rivojlantirish nazariyalariga alohida o'rin berilishi kerak.

Jumladan A. Smitning ratsional bozor konsepsiyasi; F. Edgeworth, A. Cournot, J. Robinson, O. Chamberlinning tarkibiy konsepsiyasi; hamkorlikdagi raqobat tushunchalari A.M.Brandenburger va B.J. Nailbuff; M.Porterning mamlakatning

raqobatdosh ustunliklari konsepsiyasi; G.Xemel va K.K. Prahalada tomonidan intellektual yetakchilikning innovatsion konsepsiyasi; insonparvarlik konsepsiyasi, tarafdorlari M.Granovater, M.Kastells, R.Svedberg, A.Sen, A.Tren, R.Xolingsvort, F.Shmitter va boshqalarni keltirish mumkin.

Dunyoda energiya, xom ashyo va ekologik intensiv ishlab chiqarish, jahon taraqqiyoti chekkasidagi kuchli raqobat mavjudligi sababli, yangi bilimlarni yaratish va yuqori texnologiyali jarayonlardan faol foydalanish mamlakat uchun to‘qimachilik sanoatining raqobatbardoshligini oshirishning noosferik tarkibiy qismlarini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

To‘qimachilik sanoatini rivojlantirish va modernizatsiya qilish uchun mintaqaviy innovatsion tizim konsepsiyasi muhim ahamiyatga kasb etadi. Uning izdoshlaridan biri F.Kuk “mintaqaviy innovatsiyalar zanjiri” deb ataladigan tizimni shakllantirishni taklif qildi. F.Kuk tizimga bevosita bilimlarni ishlab chiqaruvchi firmalar kirishi, shuningdek, ixtisoslashgan vositachilik funksiyalarini bajaradigan turli tuzilmalar jumladan, infratuzilmani qo‘llab-quvvatlash, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, ularning bozor tajribasi va siyosiy qo‘llab-quvvatlashi korxonalar esa ushbu bilimlardan foydalanishi zarur deb hisoblaydi. Bu esa to‘qimachilik sanoati kontekstida ushbu nazariya kommunikativ an’analar va urf-odatlarini saqlash va rivojlantirish, bilim almashish va ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish imkonini beradi.

Rivojlanishning hozirgi bosqichida innovatsion faoliyat iqtisodiy o‘sish va mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishning eng muhim tizimli omillaridan biridir. J. Shumpeter innovatsion rivojlanishni “yangi kombinatsiyalar” bilan bog‘ladi, ya’ni iste’mol sohasida hali noma’lum bo‘lgan tovar yoki ma’lum tovarning yangi sifati; ilmiy kashfiyot bilan bog‘liq bo‘lmagan mahsulotlarni ishlab chiqarishning yangi, samaraliroq usuli, taniqli mahsulotlarni sotishning yangi imkoniyatlarini ochish, yangi xom ashyo manbalarini yoki yarim tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni ochish, investorlar uchun hamkorlikning yangi mintaqalararo shakllarini yaratish, ijodiy klasterlarni shakllantirish, ijodiy tadbirkorlikni rivojlantirishni faollashtirish, ilmiy-tadqiqot va ta’lim faoliyati intensivligini oshirish, madaniy sohadagi hamkorlikni takomillashtirish, aholining ijtimoiy harakatchanligi darajasida ishlab chiqarishni qayta tashkil etish va qandaydir o‘rnatilgan monopoliyaning izdan chiqishiga olib keladi.

Keyinchalik u bu kombinatsiyalarning barchasini bir so‘z bilan — “innovatsiya” deb atadi. Bugungi kunda “innovatsiya” atamasining ko‘plab ta’riflari mavjud bo‘lib, ular mualliflarining ushbu tushunchaga bo‘lgan qarashlarini aks ettiradi. Buning natijasida yangi texnologiyalar, mahsulot turlari, xizmat ko‘rsatish, ishlab chiqarish, ma’muriy, tijorat xarakteridagi tashkiliy-texnik yechimlar bo‘lib, ularni bozorga

chiqarishga xizmat qilayotgani va ayni paytda zamonaviy korxonalar rivojlanishining asosiy omili bo'layotgani aniq.

To'qimachilik sanoati korxonalari uchun, birinchi navbatda, jahon bozori va innovatsion rivojlanishning texnologik tendensiyalarini hisobga olgan holda, aqlli ixtisoslashuv asosida sanoatni rivojlantirishni strategik rejalashtirish tizimiga innovatsion yondashuvlarni joriy etish haqida gapirish kerak. O'ylaymizki, to'qimachilik ishlab chiqarishni tashkil etishda Smart yondashuvlar yordamida xususiyatlarni o'zgartirish uchun ichki va tashqi rag'batlarni boshdan kechiradigan faol "aqlli" materiallardan foydalangan holda aqlli kiyimlarni yaratish orqali texnologik yoki innovatsion yutuq ta'minlanadi.

To'qimachilik sanoatining innovatsion rivojlanishi yuqori sifatli raqobatbardosh kadrlarni shakllantirish va undan foydalanish samaradorligi bilan bog'liq bo'lishi kerak. Aynan innovatsion mehnatdan foydalanish, ya'ni yangi ilg'or bilimlar, malaka va ijodiy ko'nikmalar, kadrlarning yuqori kasbiy mahoratidan foydalangan holda mehnat faoliyati bo'lib, zamonaviy matolarda ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish orqali katta samara foydaga erishish mumkin.

Innovatsion ishning subyektlari — bu yangi bilimlarni yaratishga va undan faol foydalanishga qodir bo'lgan xodimlardir, chunki bunday ishning natijasi qobiliyatlarni jamiyatda amalga oshirish, yangi g'oyalar bo'lib, ular birinchi navbatda muayyan faoliyat turi uchun ijodiy qobiliyatlar, inson faoliyati, bilim olish uchun shart-sharoitlar bilan belgilanadi.

Hozirgi vaqtda innovatsion faoliyat, xususan, mamlakatimizda innovatsion ishchilar bilan yetarli darajada ta'minlanmagan. Shu bois o'quv rejalari tizimida innovatsion ishchining kasbiy bilim va ko'nikmalarini egallash, talabalar uchun o'quv rejalari va amaliyot dasturlarini ishlab chiqishda soha vakillarini jalb etishni ta'minlash, talabalar uchun IT-mutaxassislarning ma'ruzalarini o'tkazish, ta'lim, biznes, texnologiya sohalaridagi tajribali ustozlar rahbarligida yangi g'oya yoki mavjud mahsulotni ishlab chiqish imkoniyati bilan IT-tematik xatonlarni o'tkazish, mehnat yarmarkalari va nomzodlar bilan suhbatlar o'tkazish bo'yicha bandlik xizmati bilan hamkorlik qilish zarur deb hisoblaymiz.

XULOSA

Bizningcha, klaster yondashuvi to'qimachilik sanoatida raqobatbardosh, innovatsion rivojlanishni ta'minlashi kerak. Aynan klaster mintaqani jadal rivojlantirish, innovatsiyalarni yaratish va amalga oshirishda tarmoqlararo va hududlararo sheriklik, texnologik, moliyaviy, kadrlar, axborot va boshqaruv salohiyatidan birgalikda foydalanish uchun ideal modelga aylanishi mumkin. O'zbekistonning barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirish doirasida ishlab

chiqarishni ko'kalamzorlashtirish, to'liq avtomatlashtirilgan ishlab chiqarishni, nafaqat his qilish va javob berishga qodir bo'lgan yuqori intellektual matolarni yaratishni ta'minlaydigan, sanoat inqilobining bir qismi sifatida raqamlashtirish, balki aktuatorlar yordamida o'zgarishlarga moslashtirish, to'qimachilik sanoati ishlab chiqarishni ko'paytirish istiqbollariga ega bo'ladi.

Yuqoridagilarni amalga oshirish esa o'z xom ashyosidan foydalanishga izchil o'tish va bular zig'ir, jun, teri va boshqalar; yangi zamonaviy turdagi matolarni yaratishni jadallashtirish zarurati tug'iladi. Bularning barchasi, albatta, to'qimachilik korxonalarini texnik jihatdan qayta jihozlashni va tegishli institutsional bazani taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Агафонов В.А. Региональные инновационные кластеры / Региональная экономика и управление: электронный научный журнал. 2015. №3(43).
2. Валитова Л.А., Шарко Е.Р., Шерешева М.Ю. Выделение промышленных кластеров на основе анализа бизнессвязей: пример текстильной отрасли / Управленец. 2021. Т. 12, № 4. С. 59–74
3. Федоров С.И. Кластерная политика и инновационная активность промышленных предприятий / Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. 2021. № 4. С. 161–185
4. Шаповалова Е.Б. Кластеры в текстильной и легкой промышленности Российской Федерации / Наука и бизнес: пути развития. 2020. № 5 (107). С. 49–52.
5. Abduxalimovna, A. Z., & Nabiyevich, I. I. (2021). Organization of Long-Term Asset Accounting on the Basis of International Standards. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 2(11)
6. Tohirovich, Q. N., & Ibroximovna, N. I. (2022). RAQAMLI IQTISODIYOTDA EKSPORT VA IMPORTNI SOLIQQA TORTISH XUSUSIYATLARI. *Архив научных исследований*, 5(5).
7. Qudbiyev, N. T., Axmadaliyeva, Z. A., & No, D. M. O. G. L. (2022). SOLIQ YUKINING BIZNES UCHUN AHAMIYATI. *Scientific progress*, 3(3), 699-708.
8. Якубов, В. Г. (2022). Сбыта Продукции Является Важным Фактором Увеличения Прибыли Компаний. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 3(5), 49-55.
9. Солиев, Д. Ж. (2022). Концепция Финансового Контроля В Условиях Модернизации Экономики И Его Роль. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 3(6), 54-62.

10. Temirqulov, A., & Qudbiyev, N. (2022). Iqtisodiy rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishda soliq siyosati oʻrni. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(2), 121-127.
11. Kurbonova, S. A. (2021). MAHSULOT TANNARXI HISOBIGA OLISHDA BOSHQARUV HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *Scientific progress*, 2(8), 603-607.
12. Rasulova, S. X., Qudbiyeva, G. A. Q., Mexmonaliyev, U. E. O., & Raximjonov, U. R. O. (2022). BOZOR IQTISODIYOTI TIZIMIDA LOGISTIKANING MOHIYATI VA OʻRNI. *Scientific progress*, 3(1), 607-616.
13. Zokirovna, I. Z. (2023). The Role of Accounting in the Management of the Company's Activities. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 4(5), 19-23.
14. Расулова, Ш. (2023). XARAJATLARI HISOBINI TASHKIL ETISH VA TASNIFLASHNING IQTISODIY AHAMIYATI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(2), 85-93.
15. Qudbiyev, N. T., Haydarov, U. S. O., & Kurbonova, S. A. (2022). Harajatlar hisobning zamonaviy usullari. *Scientific progress*, 3(1), 442-448.